

1^ο ΣΕΜΙΝΑΡΙΟ ΒΛΑΧΙΚΩΝ ΠΑΡΑΔΟΣΙΑΚΩΝ ΧΩΡΩΝ

ΠΡΑΚΤΙΚΑ

*Πανελλήνια
Ομοσπονδία
Πολιτιστικών
Συλλόγων
Βλάχων*

7-8 ΜΑΡΤΙΟΥ

1998

ΜΕΤΣΟΒΟ

Ηλία Χ. Γκαρτζονίκα

Καθηγητής Φυσικής Αγωγής & Δασκάλου Παραδοσιακών Χορών.
Η ιδιαιτερότητα των χορών της περιοχής των χωριών Συρράκου και
Καλαρρυτών.

Η εισήγησή μου για την περιοχή των δύο χωριών, θα έχει αναφορά κατά κύριο λόγο στο Συρράκο Ιωαννίνων, αφού λόγω της καταγωγής από αυτό και της χρόνιας ενασχόλησης με την καταγραφή στοιχείων του Λαϊκού Πολιτισμού του, μου αλλά χάριν συντομίας, η πιο τεκμηριωμένη παράθεση των στοιχείων που αφορούν σ' αυτό, θεωρώ ότι θα βοηθήσει να κατανοηθεί καλύτερα η ιδιαιτερότητα της χορευτικής παράδοσης της περιοχής που αναφερόμαστε, σε σχέση με άλλες της Ηπείρου και της χώρας.

Άλλωστε, σε γενικές γραμμές, τα στοιχεία που αφορούν στην ιδιαιτερότητα των χορών στα δύο χωριά, στην συντριπτική τους πλειοψηφία είναι ίδια. Ο παραδοσιακός χορός δεν μπορεί να θεωρηθεί αποκομμένος και να εξεταστεί ξεχωριστά από ένα σημαντικό αριθμό στοιχείων που προκάλεσαν την ανάγκη ύπαρξής ή εξέλιξής του, όπως π.χ. την γενικότερη δομή της κοινωνίας, τις κοινωνικές- οικονομικές- πολιτικές- πολιτιστικές συνθήκες, την ιστορία, τις κλιματολογικές συνθήκες, το θρησκευτικό συναίσθημα των κατοίκων κ.α.

Για το λόγο αυτό θα γίνει κατ' αρχήν αναφορά σε στοιχεία που συνετέλεσαν στη διαμόρφωση αυτού του ιδιαίτερου χορευτικού ύφους της περιοχής.

Ιστορική αναδρομή

Το Συρράκο είναι ιστορική και ένδοξη κοινότητα της Ηπείρου κτισμένη στα κακοτράχαλα βουνά της Πίνδου στους πρόποδες του όρους Περιστερί (ή Λάκμος).

Βρίσκεται σε υψόμετρο 1200 μέτρων ανατολικά των Ιωαννίνων και σε απόσταση 52 χλμ. από αυτά.

Από τη διπλανή «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτών χωρίζεται από βαθιά, ιδιαίτερα όμορφη χαράδρα, την οποία διαρρέει ο Χρούσιος, παραπόταμος του Άραχθου.

Είναι μία από τις τρεις χαράδρες που συντελούν στην πλήρη απομόνωση του χωριού και το καθιστούν φυσικό οχυρό.

Αποτελεί υπόδειγμα παραδοσιακής αρχιτεκτονικής με πλήθος πέτρινων σπιτιών, καλντεριμιών, εκκλησιών, πέτρινων βρυσών και δημοσίων κτιρίων. Κατοικήθηκε προ του 15ου αι. από Έλληνες βλαχόφωνους της νότιας ομάδας της Πίνδου, οι οποίοι μιλούν εκτός της Ελληνικής γλώσσας και τα «βλάχικα» τα οποία αποτελούν προφορικό λατινογενές γλωσσικό ιδίωμα. Η κοινότητα συνιστούσε τυπικό παράδειγμα ορεινού οικισμού που δημιουργήθηκε από ενώσεις νομαδικών πατριών σε στρατιωτική δομή και σταδιακά εξελίχθηκε – κάτω από προνομιακό καθεστώς – σε ανεπτυγμένο κτηνοτροφικό κέντρο. Μετά την κτηνοτροφία, το δεύτερο επάγγελμα ήταν ο αγωγιατισμός ο οποίος αποτέλεσε τον προθάλαμο για την ανάπτυξη των εμπορικών δραστηριοτήτων.

Ηλία Χ. Γκαρτζονίκα: Η ιδιαιτερότητα των χορών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών.

Στις αρχές του 18ου αι. αυξήθηκε τόσο ο πληθυσμός ώστε πολλές οικογένειες αναγκάστηκαν να αφήσουν τις μόνιμες θερινές κατοικίες και να μεταναστεύσουν σε άλλες περιοχές της Ελλάδας.

Τα τυροκομικά προϊόντα και τα μάλλινα υφάσματα εμπορεύονται σε Ήπειρο και Θεσσαλία. Υπήρχαν γι' αυτό το λόγο και δύο οδοί στην Πίνδο που οδηγούσαν στην Θεσσαλία. Έτσι το Συρράκο εξελίσσεται σε βιοτεχνικό - κτηνοτροφικό κέντρο.

Ιδιαίτερη θέση στα προϊόντα που εμπορεύονται κατέχει η Συρρακιώτικη κάπα που φέρνει πολύ πλούτο στο χωριό. Με μεγάλες ποσότητες εφοδιάζεται και ο στρατός του Μ. Ναπολέοντα. Δημιουργούνται έτσι εμπορικά κέντρα σ' όλα τα Επτάνησα, Ιταλία, Ισπανία, Γαλλία, Μάλτα, Λονδίνο, Οδησσό, Βουκουρέστι, Βελιγράδι κι αλλού και το Συρράκο εξελίσσεται σε ένα από τα σπουδαιότερα εμποροβιοτεχνικά κέντρα της εποχής.

Σ' όλο το μακρύ διάστημα της Τουρκοκρατίας μετά το 1480 το Συρράκο γίνεται η πρωτεύουσα της αυτοδιοίκησης ομοσπονδίας του Μαλακασίου αποτελούμενης από 42 χωριά. Η ομοσπονδία ανήκει στη Βαλιδέ Σουλτάνα (βασιλομήτορα) και είχε ειδικά προνόμια. Μεγάλη είναι η ανάπτυξη των γραμμάτων, που οφείλεται κατά πολύ και στην ύπαρξη προνομίων καθώς και την ανάπτυξη του εμπορίου.

Ο Πουκεβίλ αναφέρει ότι «βρίσκονται σε τέτοιο σημείο τα γράμματα σε αυτά (Συρράκο, Καλαρρύτες), ώστε να φιλοξενείται μεταξύ μεγάλων βιβλιοθηκών με πολυάριθμους τόμους Γαλλικών και Ιταλικών καθώς και τις καλύτερες εκδόσεις κλασικών Ελλήνων και Λατίνων συγγραφέων και ποιητών».

Πολλοί σπουδάζουν στην Ευρώπη όπως ο Ιωαν. Κωλέττης γιατρός στην αυλή του Αλή Πασά και έπειτα πρώτος συνταγματικά Πρωθυπουργός της Ελλάδας, ο Γ. Τσαπρανήλης γιατρός του Βελή Πασά στην Πελοπόννησο, οι Δ. και Ε. Ζαλοκώστας γιατροί στα Γιάννενα. Από εδώ κατάγεται ο «ποιητής του βουνού και της στάνης» Κώστας Κρυστάλλης, ο τραγουδιστής της Βοσκοπούλας αγωνιστής Γεωργ. Ζαλοκώστας οι οπλαρχηγοί Κατσικογιάννης, Ρόκας, Μπαρζώκας, επώνυμοι ευεργέτες, όπως ο Σπ. Μπαλτατζής, διδάσκαλοι κ.α. Το Συρράκο και οι Καλαρρύτες είναι τα μοναδικά χωριά της Ηπείρου που επαναστατούν τον πρώτο χρόνο της επανάστασης του 1821 υπό τον Κωλέττη – Τουρτούρη. Οι Τούρκοι το καταστρέφουν και το καινε. Από τα 500 διώροφα και τριώροφα σπίτια μένουν 5-6 η εκκλησία της Παναγίας και οι κάτοικοι διασκορπίζονται σε διάφορα σημεία της Ελλάδας.

Το 1827-1828 αρχίζουν μερικοί να επιστρέφουν και να ξαναχτίζουν. Το 1854 ξεσηκώνονται πάλι υπό τον Κ. Κόμνο χωρίς αποτέλεσμα. Οι πρόκριτοι καταφέρνουν να πάρουν αμνηστία και έτσι σώζεται το χωριό. Η νέα περίοδος ανάκαμψης δεν κρατά πολύ. Λόγω της βιομηχανικής επανάστασης στην Ευρώπη, η κάπα αντικαθίσταται από το μουσαμά και το αδιάβροχο.

Έτσι το εμπόριο του κεφαλοτουριού στηρίζει ως νέο είδος την οικονομία του τόπου ως αρχές του αιώνα.

Λίγο πριν την απελευθέρωση (23 Νοεμβρίου 1912), στο Συρράκο υπάρχουν γύρω στα 530 σπίτια και 5000 κάτοικοι ενώ στην απογραφή του 1913 βρίσκουμε 3500 κατοίκους όταν η Κόνιτσα έχει 2000 και τα Γιάννενα 17500. Σήμερα παρατηρείται αναδόμηση παλαιών κατοικιών, κατασκευή νέων σε παραδοσιακά πρότυπα και μερική επιστροφή των κατοίκων, ιδίως τους θερινούς μήνες (παραθέρηση). Οι κάτοικοι στους μόνιμους τόπους διαμονής,

διακρίνονται για την καθοριστική παρέμβαση και συμβολή τους στα τοπικά δρώμενα, έχουν ιδρύσει πολιτιστικούς και αθλητικούς συλλόγους, ενώ εκδίδουν την εφημερίδα «Αντίλαοι του Συρράκου», η οποία αποτελεί το σημείο επαφής τους μακριά από τη γη των προγόνων τους.

Κοινωνική διαστρωμάτωση - Χαρακτηριστικά της κοινωνίας
Στο Συρράκο, σήμερα ζουν ελάχιστοι κάτοικοι, ιδίως το χειμώνα. Όπως οι περισσότεροι συμφωνούν, υπήρχαν δύο κοινωνικά στρώματα, με πολλές διαφορές και προστριβές μεταξύ τους. Των Ραφτάδων (μεγαλέμποροι, βιοτέχνες, ράφτες, τσαρουχάδες) και των Κτηνοτρόφων. Παλιότερα, πριν την επανάσταση του 1821, υπήρχαν παραπάνω τάξεις (Μακρής – Παπαγεωργίου). Αυτοί που εγκαταστάθηκαν στη Δύση με αφορμή τις εμπορικές τους δραστηριότητες, οι τεχνίτες που κατοικούσαν σε ευημερούσες πολιτείες κατά τους χειμερινούς μήνες και οι κτηνοτρόφοι με τους αγωγιάτες. Οι Ραφτάδες, αποτελούσαν την άρχουσα τάξη, ζούσαν στο κέντρο του χωριού, έκαναν τα πανηγύρια τους στο κέντρο, μόρφωναν τα παιδιά τους, δεν τα πάντρευαν με αυτά των Κτηνοτρόφων, ντύνονταν και «ευρωπαϊκά». Έλεγχαν και κατεύθυναν τη ζωή του τόπου. Τα αντίθετα ίσχυαν για τους Κτηνοτρόφους, οι οποίοι συνήθως το χειμώνα εγκαταλείπουν το χωριό και ξεχειμάζουν σε Άρτα, Πρέβεζα, Άκτιο.

Η κοινωνία του Συρράκου ήταν δομημένη με αυστηρούς κανόνες. Η ικανοποίηση των αναγκών της ομάδας και του συνόλου αποτελούσε προτεραιότητα μπροστά στην ατομική επιδίωξη. Στην πατριαρχική οικογένεια, ο άντρας ασκούσε εξουσία πάνω στη γυναίκα, η οποία «ήταν για το σπίτι». Έπρεπε συνεχώς να φτιάχνει το «καλό όνομα», δεν έβγαινε έξω για καμιάς μορφής διασκέδαση ή ψυχαγωγία, παρά μόνο στο πανηγύρι και εκεί ως τη δύση. Πριν δηλαδή μεταφερθούν στα καφενεία. Δεν είχε άποψη για τον άντρα που θα παντρεύονταν και μετά το γάμο υποτασσόταν στον πεθερό και την πεθερά της, στον άντρα και τα αδέρφια του.

Φυσικά σήμερα αυτά έχουν αλλάξει. Όμως ο σεβασμός και το μέτρο είναι δύο στοιχεία που απαντώνται σε μεγάλο βαθμό και στις νέες γενιές. Το γεγονός αυτό διακρίνεται εντονότερα κατά τις μέρες που οι Συρρακιώτες ξαναμαζεύονται στη γενέτειρα γη των προγόνων. Εκεί παρατηρείται το φαινόμενο νέοι που δεν έζησαν καθόλου την παραδοσιακή κοινωνία, στις ελάχιστες μέρες διαμονής τους να αλλάζουν πολλά στοιχεία του συνήθη τρόπου συμπεριφοράς τους, προκειμένου να συνυπάρξουν με τους άλλους τηρώντας άγραφους παλιούς κανόνες συμπεριφοράς.

Πανηγύρια, χαρακτηριστικά του χορού, ιδιαιτερότητες στην παρουσία του άντρα και της γυναίκας.

Γινόταν βασικά τέσσερα πανηγύρια, όλα τα καλοκαίρι για να προλάβουν να γίνουν τα προξενιά και οι γάμοι αφού τότε όλοι ξαναγύριζαν στο χωριό (Αγίων Αποστόλων, Προφήτη Ηλία, Μεταμόρφωσης του Σωτήρα, Κοιμήσεως της Θεοτόκου). Εκτός των Αγίων Αποστόλων, που δεν είναι σταθερό, γίνονται και σήμερα τα πανηγύρια διατηρώντας πολλά στοιχεία από την παλιά τους αίγλη. Η χορευτική διάταξη ήταν το «διπλοκάγγελο» ή «τριπλοκάγγελο», ανάλογα τις σειρές των γυναικών που χόρευαν πάντα εσωτερικά των αντρών (ένδειξη υπεροχής και προστασίας των αντρών, την οποία διαφορετικά εκδηλώνουν άλλα βλαχοχώρια π.χ Βοβούσα, Σαμαρίνα). Πολλές ήταν οι φορές που οι

σειρές των γυναικών ήταν τέσσερις και πέντε.

Το πανηγύρι διαρκούσε από το μεσημέρι ως τη δύση και μετά μεταφέρονταν στα καφενεία του χωριού.

Ο καθένας χορεύει από δύο χορούς, συνήθως τον ένα τσάμικο. Η σειρά του δεν παραβιάζεται, εκτός ελαχίστων εξαιρέσεων. Μπροστά χορεύουν οι μεγαλύτεροι, ενώ οι νεότεροι χορεύουν αφού έχουν ξεπεράσει ένα σημείο κατανόησης της χορευτικής ιδιαιτερότητας του τόπου. Στην παραδοσιακή κοινωνία οι παπάδες, οι χήρες και τα ορφανά δεν χόρευαν. Αντίθετα οι κοπέλες που επρόκειτο να παντρευτούν έπρεπε να «βγουν» στο χορό.

Οι άντρες δεν πιάνονται με τις γυναίκες.

Η λαβή των χεριών είναι από τις παλάμες κάτω, εκτός των πρωτοχορευτών που είναι με λυγισμένους τους αριστερούς αγκώνες (πιο χαρακτηριστικά στις γυναίκες). Το δεξί χέρι είναι τεντωμένο πλάγια και λίγο πάνω για τον άντρα. Η πρώτη γυναίκα κρατά το δεξί χέρι στη μεσολαβή ή τεντωμένο κάτω (νύφη).

Οι άντρες, στην πατριαρχική συρρακιώτικη κοινωνία, παραγγέλνουν και πληρώνουν τα όργανα. Χορεύουν πιο μπροστά, οι κινήσεις τους είναι κυριαρχικές, λεβέντικες, μη υπερβολικές και ποτέ προκλητικές.

Οι γυναίκες χορεύουν με σεμνές, λιτές και απέρριπτες κινήσεις, ένδειξη της αυστηρά δομημένης τοπικής κοινωνίας, ιδίως σε ότι αφορά τη θέση της απέναντι σ' αυτή. Το βλέμμα είναι χαμηλά και κάνει μόνο ορισμένες στροφές, σαν ποικιλία στην κίνησή της. Το ελεύθερο πόδι που κάνει τις άρσεις στους διάφορους χορούς, δεν εγκαταλείπει ποτέ το έδαφος. Κρατά σημείο επαφής με τα δάκτυλα.

Οι οργανοπαίχτες ήταν εσωτερικά του κύκλου ενώ με την εμφάνιση των ηλεκτρικών μέσων μεταφέρθηκαν στον ένα από τους δύο πλατάνους που βρίσκονται στο χοραστάσι. Οι «Γεροδημαίοι» είναι η χαρακτηριστικοί συνεχιστές της μουσικής παράδοσης του τόπου τις τελευταίες δεκαετίες. Πριν από αυτούς ή μαζί τους υπήρξαν πολλοί όπως οι Ζιάμπας, Μπαρκαγιάννης, Αδάμος, Μπεσίρης, Χαλιάσος κ.α. Η «κουμπανία» αποτελείται από κλαρίνο, λαούτο, ντέφι, βιολί και τραγουδιστή, την συνηθισμένη δηλαδή ηπειρωτική σύνθεση.

Οι Χοροί και τα χαρακτηριστικά τους.

Ο παραδοσιακός χορός ως μέσο έκφρασης, βρίσκεται στο Συρράκο και τους Καλαρρύτες ως σήμερα ένα σημαντικό πεδίο εφαρμογής, ενώ οι κάτοικοι συνεχίζουν την μακροχρόνια προσπάθεια διατήρησης των παραδομένων.

Αναπόφευκτη φυσικά είναι κάποια μορφή εξέλιξης, αυτό που όμως παρατηρούμε είναι ότι αυτή επέρχεται ομαλά και με αργούς ρυθμούς.

Σε όλες τις εποχές ύπαρξης του χωριού, ο χορός είναι βαθιά ριζωμένος στη ζωντανή λειτουργία της τοπικής κοινωνίας και των ατόμων που την απαρτίζουν, ενώ αναφέρεται σε όλες τις εκφάνσεις της κοινωνικής ζωής όπως στον έρωτα, την αγάπη, τον θάνατο, τον πόλεμο, την εργασία, την θρησκεία.

Οι αυστηροί κοινωνικοί κανόνες οι οποίοι πρότασαν το κοινό συμφέρον πάνω από την ατομική επιδίωξη, η κοινωνική διαστρωμάτωση (Ραφτάδες, Κτηνοτρόφοι), η μορφολογία του εδάφους με το ορεινό της περιοχής και την μεγάλη κατωφέρεια, η ένδοξη μακραίωνη ιστορία, η βαριά φορεσιά, οι δύσκολες καιρικές συνθήκες, η οικογενειακή δομή με τον άντρα σε θέση εξουσίας και την γυναίκα ουσιαστικά σε θέση υποταγής, η οικονομική

κατάσταση των κατοίκων με τις μεγάλες αντιθέσεις και κατ' επέκταση της κοινότητας, είναι μερικά από τα στοιχεία που προσδίνουν το ύφος αυτό στη μουσική και το χορό.

Στο πέρασμα των αιώνων καινούρια στοιχεία προστέθηκαν ως αποτέλεσμα της μεγάλης ανάπτυξης του εμπορίου, των μετακινήσεων και των πολύμορφων επαφών, εντός και εκτός Ελλάδας. Πολλά από τα στοιχεία αυτά πριν αφομοιωθούν από τους ντόπιους, αναμίχθηκαν με τα ήδη υπάρχοντα και επεξεργάστηκαν σε πάμπολλα φίλτρα. Έτσι αποτέλεσαν στοιχεία της αργά εξελισσόμενης Παράδοσης του τόπου.

Π.χ. η επαφή το Χειμώνα στα χειμαδιά των Συρρακιωτών με τον κάμπο της Άρτας, Φιλιππιάδας και Πρέβεζας και των Καλαρρυτινών με τη Θεσσαλία, επηρέασε μερικώς τη μουσικοχορευτική παράδοση των χωριών. Λιγότερο ως προς το ύφος, περισσότερο όμως ως προς τα τραγούδια, πχ τσάμικα επηρεασμένα από το Ξηρόμερο. Επίσης η επαφή και οι συναλλαγές με γειτονικές περιοχές επέφερε ανάλογα αποτελέσματα. Π.χ. τραγούδια Ζαγορίσια ή Μετσοβίτικα (Μπουλονάσαινα, Βασιλαρχόντισσα) προσαρμοσμένα όμως στα τοπικά βήματα.

Οι χοροί σε γενικές γραμμές είναι αργοί, δώριοι και λιτοί, ενώ το ύφος τους είναι βαρύ, σοβαρό και επιβλητικό, ανάλογο με το τραχύ περιβάλλον του ορεινού χωριού.

Για το λόγο αυτό απαιτούν ιδιαίτερη χορευτική ικανότητα.

Ο Βάιγκαντ αναφέρει στο βιβλίο του για τους χορευτές που συνάντησε στους Καλαρρύτες:

«.Αρθείσης της Τραπέζης, τρεις Ατσιγγανοί έκρουσαν ορχηστικά μέλη, ει δε άνδρες, κατά μόνας ή έν συναφεία επετέλεσαν διαφόρους χορούς.

Η θέα των νεαρών φουστανελοφόρων οπλιτών οίτινες περιστρέφοντα ελαφρώς και ευπετώς κατά τον ρυθμόν της φλογέρας μουσικής ενεποίησέ μοι αληθή νοητείαν.

Αί μελωδίαί είναι γνωσταί, αλλ' έν τη επιτελέσει των κατ' ιδίαν χωρών πας έκαστος εφιλοτιμείτο να δια-τράνωση αρχετύπως την δεξιότητα αυτού και την ευστροφίαν.

Και οι μουσικοί καθίσταντο έτι ζηηρότεροι και θερματουγότεροι, ουχ' ήτον δε των μουσικών συνεπαιρόμενοι και οι θεαταί εκίνουν χειράς τε και πόδας.

Αυτόθι ηδύνατο πας τι να ίδη τι εστί χορός, επί τέλους δε θά ηναγκάζετο να ομολογήση ότι λόγω δεξιότητος και ευστροφίας, εάν μη λόγω χάριτος, τίνες των εν

Ηπειρω χορευτών είναι πολλώ ανώτεροι των κρατίστων εν τοίς ημετέροις θεάτροις ορχηστών και ορχηστρίδρων.

Περί την έσπέραν, πάντες οι συνδαιτυμόνες, προπορευόμενης της μουσικής των Άτσιγγάνων, προέπεμψαν ημάς μέχρι των συνόρων».

Αξιοσημείωτο είναι το κατά πόσο το γεγονός της συνύπαρξης από τη μια της «κλειστής» κοινωνίας και από την άλλη της έντονης εμπορικής δραστηριότητας και επαφών σε Ελλάδα και εξωτερικό, επηρέασε το χορευτικό ύφος και τρόπο.

Αυτό που σε γενικές γραμμές μπορούμε να αναφέρουμε είναι ότι δεν επηρεάστηκε σημαντικά, εκτός του ρεπερτορίου των τραγουδιών, που εμπλουτίστηκε.

Όμως τα «φερτά» τραγούδια δεν άλλαξαν τα ως τότε δεδομένα, αλλά

προσαρμόστηκαν και στη συνέχεια αφομοιώθηκαν στο τοπικό ύφος και στις υπάρχουσες χορευτικές ιδιαιτερότητες της περιοχής.

Έτσι με τον καιρό, αυτά που άντεξαν στο χρόνο, αποτέλεσαν μέρος της μουσικοχορευτικής παράδοσης του τόπου.

Επίσης παρατηρούμε ότι οι επαφές των «ραφτάδων» επηρεάζουν σε ένα μικρό σημείο τον ρυθμό που χορεύουν αφού αυτός είναι λίγο πιο έντονος.

Άλλωστε και οι μουσικοί τα διαχώριζαν σε «ραφτάδικα» και «βλάχικα».

Οι κυριότεροι χοροί που συναντώνται είναι οι συρτοί στα τρία (ή πατητοί – έτσι συνήθως αποκαλούνται οι πιο αργοί από αυτούς –πληροφ. Ν. Γεροδήμος), οι συρτοί στα δύο, τα τσάμικα, ο συγκαθιστός (ή συγκαστός) και οι χοροί στο βήμα του Γιανν' Κώστα. Είναι κυκλικοί, εκτός του συγκαθιστού που είναι ελεύθερος στο χώρο, ενώ σε μερικούς υπάρχουν δύο μέρη.

Σε σχέση με τη «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτιών η χορευτική παράδοση εξελίσσεται παράλληλα με μερικές όμως διαφορές. Ανάλυση του ρυθμού και των βηματισμών των Καλαρρυτιώτικων χορών έχει πραγματοποιήσει και ο μουσικολόγος κ. Π. Καβακόπουλος.

Η αναφορά μας θα γίνει, κατά κύριο λόγο, για το διάστημα από την αρχή του 20ου αιώνα ως σήμερα.

Οι κυριότεροι χοροί είναι :

Στα τρία:

Είναι αργοί χοροί, χορεύονται σε όλο το πέλμα με μικρές αναπάσεις της φτέρνας, που είναι πιο έντονες στους άντρες.

Οι πιο αργοί από αυτούς παραγγέλλονται ως «πατητοί» (πληροφ. Ν. Γεροδήμος).

Αποτελείται από έξι κινήσεις αρχίζοντας με το δεξί πόδι προς τα δεξιά και κάνοντας τρία βήματα στη φορά του κύκλου με μέτωπο προς το κέντρο του.

Στη συνέχεια έχουμε άρση του αριστερού ποδιού στους άντρες με γωνία του ελεύθερου γονάτου.

Το αριστερό πόδι κατόπιν πατά αριστερά και κάνει άρση το δεξί.

Στις γυναίκες σε κανένα χορό δεν έχουμε άρση του πέλματος του ελεύθερου ποδιού (στην προκειμένη περίπτωση στην 4η και 6η κίνηση), αλλά συνεχή επαφή των δακτύλων με το έδαφος, δίπλα από το σταθερό πόδι, στην καμάρα ή κοντά στα δάκτυλα του σταθερού ποδιού.

Οι κινήσεις των αντρών είναι πιο έντονες, το σώμα ευθυτενές, το ελεύθερο χέρι των πρωτοχορευτών (δεξί) σηκωμένο πλάγια και πραγματοποιούν φιγούρες όπως στροφές και καθίσματα, αλλά και ψαλίδια (συνήθως όχι στο χοραστάσι).

Οι γυναίκες χορεύουν στην παραδοσιακή κοινωνία με λιτές κινήσεις, χαμηλωμένο βλέμμα και το ελεύθερο χέρι της πρωτοχορευτριάς (δεξί) στη μεσολαβή ή τεντωμένο κάτω.

Δεν πραγματοποιεί φιγούρες, εκτός λίγων στροφών

Χορό «στα τρία» έπρεπε να γνωρίζουν όλοι και να τον χορεύουν από τις μικρότερες ηλικίες.

Η χορευτική διάταξη είναι το διπλοκάγγελο.

Εκτός του ότι είναι ουσιαστικά ο ευκολότερος χορός και μπορούσαν να συμμετάσχουν σε κοινωνικές εκδηλώσεις όπως τα πανηγύρια, μπορούσαν να εκπληρώσουν και τις υποχρεώσεις τους σε εκδηλώσεις που έπρεπε να χορέψουν όλοι υποχρεωτικά, ακόμα και οι μη γνωρίζοντας καλά το τοπικό

χορευτικό ρεπερτόριο, όπως πχ στους γάμους.

Ανήκουν συνήθως στο γυναικείο ρεπερτόριο.

Χοροί στα τρία είναι: « Ντι κου νίκα» (από μικρή), «Ντούσι Γιάννου» (πήγε ο Γιάννης), «Αυτά τα μάτια Δήμο μ'» (παραγγέλνονταν ως «μπρ' αυτά ν' τα»), «Παιδιά της Σαμαρίνας» (παραγγέλνονταν ως «ν' ισείς πι») και πολλά άλλα.

Συρτοί στα δύο:

Μαζί με το τσάμικο και το χορό «στα τρία» είναι σήμερα οι πιο συνηθισμένοι χοροί του Συρράκου.

Χορεύονταν, όπως σε όλη σχεδόν την Ήπειρο, με έξι βήματα μπροστά (χωρίς σταύρωμα).

Η πρώτη κίνηση είναι του δεξιού ποδιού προς τα δεξιά, ακολουθεί το αριστερό που κινείται πίσω από το δεξί

Στη συνέχεια το δεξί δεξιότερα, κατόπιν περνά το αριστερό μπροστά του.

Οι δυο τελευταίες κινήσεις ανήκουν πρώτα στο δεξί που συνεχίζει να κινείται δεξιότερα και στο αριστερό που ξαναπερνά μπροστά του.

Σε γενικές γραμμές ο ρυθμός των τραγουδιών που τα συνοδεύουν είναι αργός και ελάχιστα είναι τα λίγο γρηγορότερα τραγούδια που συναντούμε.

Οι γυναίκες χορεύουν στρωτά και οι άντρες με λίγο πιο δυναμικό τέμπο.

Η χορευτική διάταξη είναι το διπλοκάγγελο.

Συνηθισμένα τραγούδια είναι: «Βούλα», « Μου 'πανε τα γιούλια», «Την αγάπη μου την αποθύμησα» (ένα από τα δείγματα των επιρροών, λόγω των επαφών), «Βλαχόπουλο» και πολλά άλλα.

Τσάμικα:

Στο Συρράκο ο συγκεκριμένος χορός αποτελεί έναν από τους σημαντικότερους του τοπικού ρεπερτορίου, ιδίως όσων αφορά στην επίδειξη της χορευτικής ικανότητας των κατοίκων και ειδικά του άντρα.

Αυτός, εκτός της βασικής κίνησης, πραγματοποιεί πολλές φορές φιγούρες όπως στροφές, καθίσματα, ψαλίδια, χτυπήματα του ποδιού, τούμπες κλπ.

Στο πανηγύρι όμως που γίνεται στην πλατεία (χοραστάσι), πολλά από αυτά αποφεύγονται γιατί συνήθως δεν υπάρχει σταμάτημα του κύκλου, ώστε να «σολάρει».

Η γυναίκα πραγματοποιεί μόνο στροφές και παρακολουθεί σχεδόν στατική τον άντρα κατά την πραγματοποίηση των επιτόπου φιγούρων, ιδίως στην παραδοσιακή κοινωνία .

Παλιά χορεύονταν με τις 10 κινήσεις του χαρακτηριστικού ηπειρώτικου τσάμικου (τρεις τριπλές κινήσεις μπροστά και άρση του αριστερού ποδιού, δύο τριπλές κινήσεις πίσω και άρση του δεξιού).

Στους Καλαρρύτες συνεχίζει να χορεύεται το ίδιο, στο Συρράκο όμως εδώ και αρκετές δεκαετίες χορεύεται με 8 κινήσεις (τρεις τριπλές κινήσεις μπροστά και άρση του αριστερού ποδιού, μία τριπλή κίνηση πίσω και άρση του δεξιού) και έχει καθιερωθεί πια αυτός ο τρόπος.

Παρατηρούμε ότι σε πολλά τραγούδια ταυτίζεται το τελείωμα της μελωδίας με αυτό των βημάτων και ίσως αυτός να είναι ένας λόγος που, χορεύεται πια με οχτώ βήματα.

Στους άντρες το τριπλό βήμα είναι πιο έντονο από αυτό της γυναίκας, που είναι πιο κοφτό.

Μοιάζει σαν να σταματά απότομα και να κολλά το πόδι της που έπεται.

Είναι ένα από τα χαρακτηριστικά σημεία που διαφοροποιεί το χορευτικό ύφος

του Συρρακιώτικου τσάμικου από αυτό άλλων περιοχών της Ηπείρου. Η χορευτική διάταξη και ο τρόπος που χορεύει ο άντρας και η γυναίκα είναι ο ίδιος με αυτόν που περιγράφηκε στους παραπάνω χορούς.

Μερικά τραγούδια είναι: «Για μένα βρέχουν τα βουνά», «γιατί είναι μαύρα τα βουνά», «Βλαχοθανάσης», «Δυο πουλάκια», «Εβγάτε ν' αγναντέψετε» (του γάμου), κλέφτικα* όπως το «Ποιος έχει αράδα σήμερα» και «Τι καπετάνιος είσαι συ δε ρίχνεις δυο ντουφέκια», «Ραφτάδικα» όπως: «Μαριόλικο», «Μπιρμπίλης», «Τούτο το καλοκαιράκι» (παραγγέλνονταν ως «τούτον το»), «Κακιά γειτόνισσα» και πολλά άλλα.

*Με τον όρο κλέφτικα, εννοούν τσάμικα ιστορικά χορευτικά τραγούδια και όχι καθιστικά όπως σε άλλες περιοχές της χώρας

Γιανν' Κώστας:

Είναι ο κυριότερος Συρρακιώτικος χορός.

Ως «Εθνικός ύμνος του Συρράκου» αναφέρεται πολλές φορές χαριτολογώντας από τους Συρρακιώτες.

Αποτελείται από ιδιαίτερες κινήσεις

Είναι ιστορικό τραγούδι σε 5σημο ρυθμό που έχει και δεύτερο μέρος.

Οι μουσικοί που δεκαετίες τώρα παίζουν το τραγούδι δεν θυμούνται τα λόγια που πιθανό να είχε.

Ο λόγος που μας κάνει να πιστεύουμε ότι ίσως να συνοδεύονταν από λόγια είναι το γεγονός ότι αναφέρεται σε ιστορικό πρόσωπο. Και τα περισσότερα τραγούδια του είδους στην Ελλάδα έχουν λόγια μιας και εξυμνούν την εν γένει προσφορά κάποιου ή αναφέρονται σε κάποιο συγκεκριμένο γεγονός της ζωής του.

Ο Γιάννης Κώστας ήταν αγωνιστής του 1821 από το χωριό Κράψι Ιωαννίνων και συμμετείχε στην επανάσταση, που τελικά επέφερε την καταστροφή του Συρράκου και των Καλαρρυτών, με τον Ιωάννη Κωλέττη.

Στα νεανικά του χρόνια κατετάγη στη Σουλιώτικη Φάλαγγα υπό τη διοίκηση των Γάλλων και μετά των Άγγλων.

Αργότερα κέρδισε για την ανδρεία και την ευφυΐα του, την εύνοια του γιου του Αλή Πασά, Μουχτάρ.

Το 1818 πήγε στην υπηρεσία του βασιλιά της Νεαπόλεως, Φερδινάρδου.

Στη συνέχεια φυλακίσθηκε και αφού αμνηστεύτηκε, μνηθήκε στα της Φιλικής Εταιρείας και έπιασε τα όπλα από την αρχή του Αγώνα υπό το Νότη Μπότσαρη. Πήρε μέρος μαζί του στις μάχες του Σουλίου, στην άλωση της Άρτας με τον Ράγγο, στις συμπλοκές των Αγράφων με τον Καραϊσκάκη, στην πρώτη πολιορκία του Μεσολογγίου με τον Μάρκο Μπότσαρη, στην υπεράσπιση της Σκιάθου με τον Καρατάσο και σε πολλές άλλες μάχες κατά του Ιμπραήμ πασά.

Στο Χαϊδάρι της Αττικής πολέμησε με τον φιλέλληνα Φαβιέρο.

Επί Καποδίστρια εξελέγη πεντακοσίαρχος και πολέμησε στην άλωση της Βόνιτσας, καθώς και στη μάχη του Μακρυνόρους υπό τον τότε στρατηγό, Τζώρτζ.

Μετά από μια ζωή γεμάτη μάχες πέθανε στην Αθήνα με το βαθμό του αντιστρατήγου.

Στο πρώτο μέρος του χορού, γίνονται τρεις τριπλές κινήσεις προς τη δεξιά μεριά του κύκλου και μια τριπλή προς την αριστερή, που επαναλαμβάνονται. Αρχίζει το δεξί πόδι που πατά δεξιότερα, προς τη φορά του κύκλου.

Κατόπιν το αριστερό κάνοντας μια μικρή αιώρηση προς τη μεριά του δεξιού, επανέρχεται αριστερά και πατά στα δάκτυλά του, ενώ το δεξί κατά τη διάρκεια αυτής της κίνησης πραγματοποιεί ένα ελαφρύ σπάσιμο στο γόνατο (συγκάθισμα).

Αμέσως μετά την επαφή του αριστερού ποδιού με το έδαφος, το ίδιο πόδι κινείται δεξιά και περνώντας το δεξί, πατάει με ολόκληρο το πέλμα δεξιότερά του. Η κίνηση αυτή επαναλαμβάνεται μια φορά ακόμα.

Την τρίτη φορά το δεξί πόδι πατάει και το αριστερό πραγματοποιεί αιώρηση πρώτα στα δάχτυλα του σταθερού και μετά στην καμάρα του.

Χαμηλά στις γυναίκες, εφάπτοντας με τα δάχτυλα στο έδαφος, πιο ψηλά στους άντρες (σχεδόν στη μέση της κνήμης).

Στη συνέχεια το αριστερό πατάει αριστερότερα και τα δεξί κάνει ανάλογη κίνηση (αιώρηση) με αυτή που έκανε το αριστερό προηγουμένως.

Οι άντρες πολλές φορές δεν πραγματοποιούν αιώρηση, αλλά κρατούν κολλημένο το πέλμα του ελευθέρου ποδιού στην κνήμη του σταθερού, κουνώντας το γόνατο σε μια μέσα – έξω κίνηση.

Σαν παραλλαγή περισσότερο, θα μπορούσαμε να αναφέρουμε την κίνηση του αριστερού ποδιού κατά τα δύο πρώτα τριπλά βήματα σε δύο χρόνους πριν πατήσει δεξιότερα του δεξιού ποδιού.

Δηλαδή δεν πατάει αριστερότερα αλλά πρώτα πραγματοποιεί αιώρηση σε πρώτο χρόνο σχεδόν μπροστά από το δεξί και σε δεύτερο πατάει δεξιότερά του.

Στους Καλαρρύτες συμπληρώνεται από μια τριπλή κίνηση προς το κέντρο του κύκλου (όμοια με την τελευταία δεξιά) και μια επιστρέφοντας στην περιφέρεια (όμοια με την τελευταία αριστερά).

Στο δεύτερο μέρος του «Γιάνν' Κώστα» έχουμε τον «μέσα – έξω» βηματισμό του «κλειδωτού χορού», που συναντάται σε πολλά Ηπειρώτικα χωριά.

Αρχίζει με το αριστερό πόδι προς την εσωτερική και πλάγια δεξιά κατεύθυνση, ενώ το δεξί κάνει άρση (στις γυναίκες εφάπτονται τα δάχτυλα του εδάφους, όπως σε όλους τους χορούς).

Κατόπι το δεξί αρχίζει την αντίθετη κίνηση, πίσω και δεξιά, ώστε να προχωρά ο χορός.

Πολλοί κάνουν την πίσω κίνηση σταυρωτή, δηλ με τρία βήματα.

Με τις κινήσεις του χορού αυτού χορεύονται αρκετοί χοροί στο Συρράκο, χωρίς όμως το δεύτερο μέρος του όπως: «Μπαλατσός», «Κάτω στην άσπρη πλάκα», «Νου τι ρίντι», «Βασιλαρχόντισσα», «Κωσταντάκης», «Μπολονάσαινα» κ.α.

Σε μερικούς από τους παραπάνω χορούς διαπιστώνεται το χαρακτηριστικό των επιρροών από άλλες περιοχές.

Τραγουδιών δηλαδή που «μεταφέρθηκαν» μεν από άλλες περιοχές αλλά προσαρμόστηκαν όμως στον τοπικό χορευτικό τρόπο και άντεξαν στον χρόνο.

Στους Καλαρρύτες, σε μερικούς από αυτούς τους χορούς χορεύεται και το δεύτερο μέρος (συνήθως στο «Μπαλατσό»).

Μπαλατσός:

Χορός στις κινήσεις του Γιάνν' Κώστα, που στο Συρράκο χορεύεται χωρίς το δεύτερο «μέσα- έξω» μέρος (στους Καλαρρύτες συναντούμε συνήθως και το δεύτερο μέρος).

Η αναφορά του γίνεται γιατί σήμερα αποτελεί έναν από τους χορούς που

συχνά χορεύουν οι Συρρακιώτες.

Παράλληλα ενδιαφέρον παρουσιάζει το πρόσωπο στο οποίο αναφέρεται το τραγούδι, αφού και ο Κώστας Κρυστάλλης αναφέρεται σε αυτό.

Πρόκειται για ιστορικό τραγούδι που αναφέρεται στη διαταγή για σύλληψη και εκτέλεση του ληστή Θανάση (Νάσιου) Μπαλατσού.

Τον είχε γνωρίσει ο Κρυστάλλης στη σtάνη του μπάρμπα του και εκτός της θωριάς του, στο μυαλό του είχε μείνει η ευχή και κατάρα του να μην πιαστεί κανείς αιχμάλωτος των Τούρκων, κάτι που τελικά συνέβηκε σε αυτόν.

«...-Να, ήταν ένας κλέφταρος ως απάνω πού τον έτρεμε όλο το τούρκικο, Θανάσ' Μπαλατσό τον έλεγαν. Άμα βασάνισαν τη φαμίλια του οι Τούρκοι, πήγε στα Γιάννενα και προσκύνησε. Ύστερα, σ' ολίγον καιρό, ο πασάς του 'δωκε ταϊφά. Τον έκανε αρματολό να κυνηγάει τους άλ-λους κλέφτες. Άλλ' αυτός θυμήθηκε τα παλιά του, δεν του βάσταγε κι ή καρδιά να προδίνει δικούς μας, ξαναβγήκε στο κλαρί. Τότες ήρθε μια βολά και στη σtάνη του μπάρμπα μου και τον γνώρισα.

-Και με το γιο του, πώς γίνατε βλάμηδες;

-Να, τον άλλο χρόνο τον Μπαλατσό τον έπιασαν τα αποσπtάσματα και τον καταχώνιασαν στο μπουντρούμι. Σαν το 'μαθα, πήγα να τον ιδώ, του πήγα και μια σακούλα καπνό. Λυπόμουν να τον συλλογιέμαι στα σίδερα και πήγαινα από καμιά βολά και τον έβλεπα. Έκει αντάμωσα μια φορά και το γιο του, ένα τσομπανόπαιδο ως απάνω, σαν τον πατέρα του, αλλά στα δικά μου τα χρόνια. Ο Μπαλατσός μας όρκισε να γίνουμε βλάμηδες και για θυμητικό μου σκάλισε μέσα στη φυλακή του κι αυτή την αγκλίτσα. Γερή άγκλίτσα, πυξάρι καθαρό. Από δω μεριά χάραξε...

Τα κεφάλια έσκυψαν περίεργα να εξετάσουν.

-...δωο lionταρίσια κεφάλια, σημαίνοντας τη δύναμη του και τη δόξα του στα βουνά. Από δω μεριά πάλι σκάλισε έναν τροχό. Τον τροχό της τύχης πού ανεβοκατεβαίνει κι αναποδογυρίζει....» (Μ. Περάνθη «Ο τσέλιγκας»)

Η εφημερίδα της εποχής «Φωνή της Ηπείρου», στις 23 Οκτωβρίου 1892 αναγράφει. «Είχομεν όμως και συμμορίας μεγάλας συστηματικών και πεπειραμένων ληστών, την των Μπαλατσαίων εις Βαλιακάρδαν παρά το Μέτσοβο και την του Τσανάκα εις το Ζαγόρι. Οι Μπαλατσαίοι ήσαν ο υιός και ο αδελφός του πέρυσιν απαχγονισθέντος εν τω μέσω των Ιωαννίνων πεφημισμένου ληστάρχου Θανάση Μπαλατσού.....εξήλθον λησταί μόνον και μόνον δια να λάβωσι το αίμα του θανατοθέντος Θανάση των.....

Τοιουτοτρόπως δε αφού έχυσαν αρκετόν τούρκικον αίμα, ικανοποιήθησαν φαίνεται, και διελύθησαν τελευταίως σώοι και αβλαβείς αυτοί και οι οπαδοί των.»

Συγκαθιστός:

Χορός του γάμου.

Όπως όλοι οι συγκαθιστοί χοροί της Ελλάδας είναι ερωτικός χορός που χορεύεται από άντρες και γυναίκες, ελεύθερα και αντικριστά στο χώρο.

Χορεύονταν τη Δευτέρα, μετά το γάμο, στην πλατεία του χωριού, όταν «έβγαζαν» τη νύφη στο χορό. Μετά συνέχιζαν σε κυκλικό χορό το γλέντι. Στα πανηγύρια, δεν χορεύονταν στο χοραστάσι. Ο ρυθμός της μελωδίας είναι πεντάσημος.

Με συγκαθιστό ξεκινούσαν οι παρέες το γλέντι στα σπίτια των μελλονύμφων ή των νιόγαμπρων.

Το ίδιο γίνεται σήμερα πολλές φορές στα καφενεία του χωριού, όταν πραγματοποιούνται εκεί εκδηλώσεις ή μεταφέρονται τα πανηγύρια μετά την πλατεία.

Οι κινήσεις είναι ίδιες με αυτές του πρώτου μέρους του χορού «Γιάνν' Κώστας». (Μερικοί τον χορεύουν και στα βήματα του «συρτού στα δύο» με πολύ αργό τέμπο).

Ο άντρας βρίσκεται απέναντι από τη γυναίκα και τα βήματά του είναι πιο έντονα. Πραγματοποιεί στροφές, καθίσματα, μικρά χτυπήματα του ποδιού κ.α. Η θέση των χεριών είναι ανοιχτά στα πλάγια και λοξά πάνω ή το δεξί πλάγια πάνω και το αριστερό πίσω στη μέση ή και τα δύο στη μέση πίσω πιασμένα από τις παλάμες.

Οι γυναίκες χορεύουν με πιο στρωτά βήματα και παραλλάζουν το βηματισμό με μερικές στροφές. Η θέση των χεριών είναι στη μεσολαβή ή στη μέση πίσω πιασμένα από τις παλάμες. Το συνηθισμένο τραγούδι είναι το «Βαριά βαρούν τα σήμαντρα» το οποίο γυρίζει στο «παλιό» συρτό στα δύο για να βγουν όλοι στον κύκλο και να αρχίσει ο κυκλικός χορός.

Στους Καλαρρύτες συνηθισμένα είναι και άλλα τραγούδια για τον «συγκαθιστό» και το γύρισμά του (πχ. Κότα μου κοτούλα μου).

Την ημέρα που «έβγαινε η νύφη» στο χορό όλοι φορούσαν την επίσημη φορεσιά. Οι άντρες την φουστανέλα και οι γυναίκες τα φορέματα με την φλοκάτη (το σιγκούνι, βλαχ. σάρικα)

Όταν οι χορευτές επιστρέψουν στον κύκλο συνεχίζουν με την «παραδομένη» χορευτική διάταξη. Αυτή είναι το «διπλοκάγγελο» ή «τριπλοκάγγελο», ανάλογα τις σειρές των γυναικών, οι οποίες χόρευαν πάντα εσωτερικά των αντρών.

Γιάννος ο Περατιανός:

Χορός που χορεύεται με εναλλαγές συρτού στα δύο («καλαματιανού» 7/8) και τσάμικου (6/8).

Ο συρτός στα δύο χορεύεται με έξι κινήσεις μπροστά χωρίς σταύρωμα και το τσάμικο με οχτώ κινήσεις, όπως δηλαδή οι κινήσεις του τσάμικου που έχει περιγραφεί παραπάνω.

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Για μια φορά είναι η λεβεντιά:

Ιδιαίτερος χορός αποτελούμενος από δύο μέρη με αλλαγές στους ρυθμούς των 4/4 και των 7/8.

Πήρε την ονομασία από τον πρώτο στίχο του τραγουδιού «Για μια φορά είν' η λεβεντιά, για μια φορά είν' τα νιάτα».

Χορεύεται με εναλλαγές χορού στα τρία (4σημο) και συρτού στα δύο.

Ο συρτός στα δύο, όπως προαναφέρθηκε, χορεύεται πάντα με έξι βήματα μπροστά χωρίς σταύρωμα.

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Βιργινάδα:

Στην παλιά του μορφή ο χορός εκτελούνταν στις κινήσεις του δεύτερου μέρους του «Γιάνν' Κώστα», δηλαδή με τη μορφή του μέσα έξω «κλειδωτού» χορού, αρχίζοντας με το αριστερό πόδι προς το εσωτερικό του κύκλου.

Σε πολλές περιπτώσεις ο χορός αποτελούσε το «γύρισμα» των τσάμικων και

το σύνολο λέγονταν «κλειστός» (η παραγγελία ήταν «πάρε ένα κλειστό»). Σήμερα την χορεύουν και με το πρώτο μέρος του Γιάνν' Κώστα, σε διαφορετικό ρυθμό, επηρεασμένοι από τη «ζαγορίσια Βιργινάδα», όπως εξηγούν οι ντόπιοι μουσικοί (Ν. Γεροδήμος).

Συναντάται και σε άλλες περιοχές της χώρας με διάφορες παραλλαγές ως προς τις κινήσεις.

Ο κ Παντελής Καβακόπουλος στην «Μουσική αποστολή στην Ήπειρο» αναφέρει ότι στους Καλαρρύτες κατέγραψε με τη μαρτυρία του τοπικού βιολιτζή Παντελή Μπεσίρη, εκτός των παραπάνω, τον «Θειακό» και το «Ναούμη».

Ακολουθούν τρεις χοροί που μιμούνται ουσιαστικά κινήσεις άλλων.

Ήταν χοροί που ανήκαν στο ρεπερτόριο των κατοίκων και μουσικών της περιοχής. Φυσικά πρέπει να σημειωθεί ότι και οι τρεις απαντώνται σε πολλά μέρη της Ηπείρου και της Ελλάδας.

Πώς το τρίβουν το πιπέρι:

Κυκλικός, αντρικός, μιμικός χορός. Συναντάται σε αρκετές περιοχές της Ηπείρου και χορεύονταν στα οικογενειακά γλέντια και στους γάμους, κυρίως τις πρωινές ώρες, όταν ορισμένοι έρχονταν σε μεγάλο κέφι. Χορεύονταν στις κινήσεις του πατητού με τα λόγια «πως το τρίβουν το πιπέρι του διαβόλου οι καλογέροι».

Στη συνέχεια αναφέρει πως το τρίβουν με τη μύτη, τη γλώσσα, το γόνατο ή και άλλα μέρη του σώματος. Όλοι οι χορευτές τότε παρίσταναν επιτόπου την κίνηση αυτή, που προκαλούσε γέλιο και ευθυμία.

Κάποιοι δεν εκτελούσαν σωστά (εσκεμμένα) και συνετίζονταν από όποιον είχε επιφορτιστεί με το καθήκον αυτό και τη «βοήθεια» της γκλίτσας ή της δερμάτινης ζώνης του.

Με την αλλαγή της μουσικής και τα λόγια «για σκωθείτε παλικάρια με σπαθιά και με χαντζάρια κλπ» σηκώνονταν και συνέχιζαν σε συρτό στα δύο ώσπου να ξαναγυρίσει κατόπιν σε πατητό και να στουμπίσουν με άλλο μέρος του σώματος, το πιπέρι.

Λιποθυμιαρικός ή Χορός της νύφης

Ήταν κι αυτός κυκλικός μιμικός χορός, αλλά συγχρόνως και περιγελαστικός. Χορευόταν από τους άνδρες σ' όλη την Ήπειρο, κυρίως στους γάμους, τις πρωινές ώρες.

Παρίσταναν τη νύφη, ή οποία όπως προαναφέρθηκε κατά τη διάρκεια του γλεντιού έπρεπε να κρατήσει όλους τους προσκεκλημένους να χορέψουν.

Ήταν κάτι επίπινο και σε συνδυασμό με την κούραση των προηγούμενων ημερών της προετοιμασίας, επέφερε μερικές φορές τη λιποθυμία της.

Το χορό αποτελούσαν δύο εναλλασσόμενα μέρη.

Το πρώτο χορεύονταν απ' όλους τους χορευτές σαν συρτός στα δύο ενώ το δεύτερο είχε ελεύθερο μελωδικό σχήμα και σόλο από το κλαρίνο και χορευόταν μόνο από τον πρωτοχορευτή.

Αυτός προσποιούταν ότι λιποθυμούσε και οι υπόλοιποι προσπαθούσαν να τον συνεφέρουν κάνοντάς του αέρα και ρίχνοντάς του σταγόνες νερού.

Η σκηνή αυτή και ο χορός επαναλαμβάνονταν μερικές φορές ακόμα.

Ο Γανωτζής

Μιμικός χορός της τέχνης του γανωτζή (ή καλατζή ή καλαϊτζή), που χορευόταν μόνο από άνδρες στους γάμους και συνήθως τις πρωινές ώρες.

Παρίσταναν και διακωμωδούσαν τον γανωτζή, που ήταν συνήθως γύφτος, και περιφέρονταν από χωρίο σε χωρίο επισκευάζοντας τα χάλκινα οικιακά σκεύη της εποχής.

Η επισκευή τους γίνονταν συνήθως με τρίψιμο και επάλειψη με κασσίτερο. Ιδιαίτερα αστεία ήταν η στιγμή που ανέβαινε με τα πόδια στο ταψί μετά από παρότρυνση του τραγουδιστή στο στίχο «καλατζή ανέβα πάνω» και κουνώντας τα πόδια και τον πισινό του προσπαθούσε να τρίψει τον πάτο του σκεύους.

Συμπεράσματα – Παρατηρήσεις.

Στις παρατηρήσεις μας θα σημειώναμε την σχεδόν παντελή έλλειψη χορού με «τριαράκια», όπως τους ονομάζουν οι χοροδιδάσκαλοι (πχ Δερβέναγας, Τασιά κα).

Είναι κάτι που δεν παρατηρείται συνήθως στους χορούς των άλλων βλαχόφωνων της Ελλάδας, (ιδίως στους αντικριστούς χορούς τους που υπάρχουν κατά κόρον).

Επίσης της σημαντικής έλλειψης τραγουδιών της ξενιτιάς, παρ ότι το εμπορικό δαιμόνιο των Συρρακιωτών ήταν ιδιαίτερα αναπτυγμένο.

Ίσως να οφείλεται, κατά την κ Ε. Φωτιάδου στο ότι οι έμποροι ξαναγυρνούσαν και σπάνια διέμεναν μόνιμα μακριά από τον τόπο καταγωγής.

Στις ιδιαιτερότητες συγκαταλέγεται και το ότι υπάρχουν χοροί που έχουν γύρισμα σε άλλον χορό κάτι που δεν είναι σύνηθες στον Ηπειρώτικο χώρο, αλλά συμβαίνει συχνά στη Μακεδονία.

Σε σχέση με τη «δίδυμη» κοινότητα των Καλαρρυτιών η χορευτική παράδοση εξελίσσεται παράλληλα με μερικές όμως διαφορές.

Ανάλυση του ρυθμού και των βηματισμών των Καλαρρυτιώτικων χορών έχει πραγματοποιήσει και ο μουσικολόγος κ. Π. Καβακόπουλος.

Πρέπει επίσης να σημειωθεί ότι σήμερα, από τις νεότερες γενιές, οι χοροί χορεύονται λίγο πιο γρήγορα και η λαβή πολλές φορές είναι από τις παλάμες στο ύψος των ώμων, με λυγισμένους τους αγκώνες (στα πανηγύρια και τα γλέντια παραμένει κάτω, εκτός των πρωτοχορευτών).

Η φορεσιά.

Η αναφορά μας στις συρρακιώτικες ενδυμασίες αφορούν στα τελευταία 150 – 200 έτη

Οι κυριότερες αντρικές φορεσιές ήταν τρεις:

Η γιορτινή φορεσιά ήταν η φουστανέλα. Ήταν η στολή με την οποία ο άντρας γίνονταν γαμπρός. Κυρίως αποτελούνταν από το πουκάμισο με φαρδύ μανίκι, το γιλέκο (πισλί), στο κεφάλι (κατσούα) και τα τσαρούχια. Στα πόδια φορούσαν τα υφαντά «τσιουάριτς» με ραφή ψάθα στο πίσω μέρος για να παίρνουν το καλούπι του ποδιού. Το ύφασμα αυτό λεγόταν «σκαλτσερό», ήταν ψηλό υφαντό και δεν το πήγαιναν στην «τριαστάλα» (νεροτριβή), παρά μόνο στο μαντάνι. Μέχρι το γόνατο ήταν ένα κομμάτι και μετά προσέθεταν ένα «ξιφάρι», κομμάτι που βοηθούσε να φαρδύνει, λόγω του μηρού.

Υπήρχε επίσης η μάλλινη μπουραζάνα, κατά κύριο λόγο μαύρη, από υφαντό ύφασμα (γκρόσο), με το σκούρο χωρίς γιακά πουκάμισο και το μαύρο αμάνικο σταυρωτό γιλέκο («κλειστό»).

Άλλη φορεσιά, ιδίως των νεότερων, ήταν η μαύρη κιλότα (από δίμιτο συνήθως) με το καρώ άσπρο – μπλέ πουκάμισο και το σακάκι (και αυτό

συνήθως από δίμιτο).

Οι έμποροι και οι φοιτητές φορούσαν και ευρωπαϊκά ρούχα.

Στους βοσκούς χαρακτηριστική ήταν η κάπα (ταλαγκάνα), της οποίας το ύφασμα που παρασκευάζονταν στον αργαλειό λέγονταν «καπρίνα».

Οι γυναικείες φορεσιές παρουσιάζουν μεγαλύτερη πολυμορφία όπως συμβαίνει σε όλη σχεδόν τη χώρα στην παραδοσιακή κοινωνία, γι' αυτό η αναφορά θα γίνει περιληπτικά.

Η καθημερινή αποτελούνταν κυρίως από πλεχτές φούστες, βελούδινες μπλουζες, τρυπητές κάλτσες και παντούφλες.

Τα ρούχα της δουλειάς αποτελούνταν από φούστα υφαντή, κεντημένη ή με σειρές βελούδο, μπλουζάκι υφασμάτινο, υφαντή ποδιά και τσαρούχια.

Η καλή φορεσιά των κτηνοτρόφων αποτελούνταν από εκλεκτό μάλλινο ύφασμα, ποδιά, μαντίλια στο κεφάλι, δετά παπούτσια και σιγκούνι (σάρικα). Στις κάλτσες τα κεντήματα δεξιά και αριστερά του αστραγάλου λεγόταν «κουάτιλι».

Στις γυναίκες των ραφτάδων το ύφασμα ήταν συνήθως μπροκάρ, και έρχονταν από το εξωτερικό. Η ποδιές ήταν από ατλάζι, διπλό μανίκι και μπούστο με δαντέλα «σαντιγί». Πάνω φορούσαν μαύρο σιγκούνι με κόκκινο σιρίτι.

Τα μαντίλια ήταν δύο και δενόταν φτερό πεταλούδας, πίσω.

Παλιότερα στο κεφάλι φορούσαν πολύ μικρό και λεπτό σκούφο. Πάνω από αυτό και δύο πόντους πιο πίσω το μαντήλι που δένονταν επίσης πεταλούδα πίσω. Στην άκρη του μαύρου πάντα μαντηλιού έραβαν μια σειρά από πλεγμένα με βελονάκι τετραγωνάκια, σαν δαντέλα, την οποία ονόμαζαν «γουγιά».

Τα χρώματα που βάφονταν τα υφάσματα κατασκευάζονταν από τους κατοίκους από φυσικές κυρίως ύλες. Το μαύρο από σκλήθρο και караμπογιά, το πράσινο από φράξο, σκαμνιά ή τσουκνίδα, το γαλάζιο από λουλάκι μαζί με τη σαριά των μαλλιών, το καφέ από καρυδότσουφλα ώριμων καρυδιών, το βελανιδί από βελανιδιά κ.α.

Όσων αφορά στη συμπλήρωση της φορεσιάς με κοσμήματα ο Κώστας Κρυστάλλης αναφέρει ότι το 1777 διήλθεν εκ Συρράκου ο Άγιος Κοσμάς. «Ο Άγιος Κοσμάς λοιπόν, ίνα το Συρράκον αποκτήση σχολείον αντάξιον αυτού, προς ίδρυσιν και διατήρησιν αυτού επέβαλε την εκποίηση παντός περιττού και μη αναγκαίου πράγματος των κατοίκων. Μετά την ευφραδή και πειστικοτάτην χριστιανικήν διδασκαλίαν αυτού προς περιστολήν της πολυτελείας.....οι παντός επαίνου άξια γυναίκες των Συρρακιωτών, συνασπισμέναί προέβησαν μετά μεγίστης ευχαριστήσεως και αυταπαρνησίας εις πώλησιν παντός χρυσού, αργυρού και μεταξωτού, πάντα κόσμον καταθέμεναι, ως άλλαι Σπαρτιάτιδες υπέρ της πατρίδος. Έκτοτε καταργήθησαν μεν εν Συρράκο, συνεπώς και έν Καλαρρύταις τα βαρύτιμα γυναικεία κοσμήματα, άτινα πρώην μεταχειρίζοντο κατά κόρον, άλλ' αμφοτέραι αι κοινότητες ηδυνήθησαν ν' αποκτήσωσι και να διατηρήσωσι σχολεία πολύ ανώτερο ων μέχρι τούδε εκέκτηντο. Αργότερα οι γυναίκες ιδίως των ραφτάδων χρησιμοποιούν κοσμήματα με τη γιορτινή στολή, πάντα όμως στο μέτρο και τους αυστηρούς κανόνες της τοπικής κοινωνίας

ΒΙΟΓΡΑΦΙΚΟ ΣΗΜΕΙΩΜΑ

Ηλία Χ. Γκαρτζονίκα: Η ιδιαιτερότητα των χωρών της περιοχής των χωριών Συρράκου και Καλαρρυτών.

Ο Ηλίας Χ. Γκαρτζονίκας είναι απόφοιτος του Τμήματος Επιστήμης Φυσικής Αγωγής και Αθλητισμού του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης. Είναι Διευθυντής του Τμήματος Παραδοσιακών Χορών του Πνευματικού Κέντρου Δήμου Ιωαννιτών και Υπεύθυνος Δημοσίων Σχέσεων του Δημοτικού Περιφερειακού Θεάτρου Ιωαννίνων.

Από το 2000 επιμελείται και παρουσιάζει την τηλεοπτική εκπομπή «Έν Χορώ», η οποία εστιάζεται σε διάφορες πτυχές του Λαϊκού Πολιτισμού των Ελλήνων μέσα από επιτόπιες καταγραφές, συνεντεύξεις και έρευνα αρχειακού υλικού.

Είναι μέλος της Ι.Ο.Ν, ενώ διετέλεσε μέλος του Εκτελεστικού Συμβουλίου του Ελληνικού Τμήματος της ΔΟΛΤ, του Δ.Σ Πνευματικού Κέντρου Συρράκου, του προσωρινού Δ.Σ. της εταιρείας «Αρχείο Ελληνικού Χορού» κ.α.

Ασχολείται με την συγγραφή βιβλίων και την έκδοση παραδοσιακών μουσικών δίσκων, ενώ συνεργάστηκε με πλήθος φορέων και προσώπων του Χώρου στην Ελλάδα και το εξωτερικό.

Πραγματοποίησε ανακοινώσεις και παρουσιάσεις σε συνέδρια και σεμινάρια διεθνούς, πανελληνίου και τοπικού χαρακτήρα.

Εργάζεται από το 1986 ως χοροδιδάσκαλος ή οργανωτής εκδηλώσεων (σεμιναρίων, συνεδρίων, συναυλιών, φεστιβάλ κλπ) σε διάφορους συλλόγους και φορείς της χώρας.

Συνεργάστηκε με τους κρατικούς τηλεοπτικούς σταθμούς (ΕΤ 1, ΝΕΤ) και ιδιωτικούς πανελληνίας εμβέλειας (Mega channel κλπ), όπου προβλήθηκαν δουλειές του σε πανελλαδικές ή δορυφορικές μεταδόσεις.

Ως χορευτής παραδοσιακών συγκροτημάτων από το 1981 και στην συνέχεια ως δάσκαλος, συμμετείχε σε εκατοντάδες παραστάσεις ανά τον κόσμο.

Έχουν δημοσιευθεί και δημοσιοποιηθεί άρθρα και απόψεις του σε διάφορα μέσα μαζικής επικοινωνίας.